

araya geleceği ve gizli âşikâr bütün amel-lerin ortaya çıkacağı gün Allah tarafından, “Mülkiyet ve hâkimiyet bugün kimindir?” sorusu sorulacak, buna yine kendisi tarafından, “Kahhâr olan tek Allah’ındır” cevabı verilecek, o gün O’nun vâris ismi ve sıfatı işlemini yerine getirecektir (Elmalılı, V, 4150-4151). Burada söz konusu edilen vâris ismi, “başkasının mülkiyetinde bulunan bir şeye kendisinden sonra sahip olan” mânasına gelmez. Mâlikü’l-mülk olan Allah (Âl-i İmrân 3/26) her zaman kâinatın gerçek sahibidir. Ancak yer küresi, üzerinde yaşayan insanlara, belki de başka gezegenlerde yaşayan canlılara kendi mülkleri imiş gibi Allah tarafından verilmiştir ve bu durum kıyametin kopmasına kadar devam edecektir. Cenâb-ı Hak, ihtiyaç sahibi kimselere Allah rızası için ödünç verenleri kendisine ödünç vermiş derecesine yükseltmesi gibi (meselâ bk. el-Bakara 2/245; el-Hadîd 57/11, 18) lutfunun eseri olarak insanları dünya mülkünün sahibi kılmış, kendisini de onlardan sonra vârisi diye nitelendirmiştir. Esmâ-i hüsnâ hakkında dikkat çekici açıklamalarda bulunan Hattâbî vâris ismini “yaratılmışların hayatı son bulduktan sonra da varlığını sürdüren, elden ele dolaşan insan mülklerini ölümlemlerinden sonra asıl sahibi olarak geri alan” şeklinde yorumlamıştır (*Şe’nü’d-du’â*, s. 96). Halîmî vârisi Allah’ı öven sıfatlar arasında saymıştır; çünkü dünyadaki mülk sahiplerinin varlığı o mülklere bağlı iken Allah’ın varlığı herhangi bir şeye bağlı değildir. Gazzâlî, “Mülkiyet ve hâkimiyet bugün kimindir?” sorusunun dünyada kendilerinde mülkiyet ve hâkimiyet vehmeden insanlara yöneltileceğini söyler. Basîret sahiplerine gelince onlar bu nidânın mânasını her an hissetmekte, ses ve harf bulunmadan onu işitmekte, mülkiyet ve hâkimiyetin her an kahhâr olan tek Allah’a aidiyetini kabul etmektedir. Bu gerçeği, sadece fiildeki tevhidin mahiyetini idrak edip fiilî mülkiyet ve hâkimiyetin tek varlığa özgü bulunduğunu bilen kimse kavrayabilir (*el-Mağşadü’l-esnâ*, s. 160-161). Kulun vâris isminden nasibi, Allah tarafından kendisine lutfedilen mülkiyet ve hâkimiyet emanetine riayet edip adaletle ve cömertçe davranmak, bunun ebedî mutluluğunu sağlayacağı inancını taşımaktır. Vâris esmâ-i hüsnâdan âhir, bâkî, hay, kahhâr, mâlikü’l-mülk ve melik isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, I, 693-694; İbn Mâce, “Du’â”, 10; Tirmizî, “Da’avât”, 82; Ebû’l-Kâsim

ez-Zeccâcî, *İstikâku esmâ’illâh* (nşr. Abdülhüse-yin el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 173; Hat-tâbî, *Şe’nü’d-du’â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dek-kâk), Dimaşk 1404/1984, s. 96-97; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu’abi’l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 189; İbn Fûrek, *Mücerredü’l-Makâlât*, s. 56; Gazzâlî, *el-Mağşadü’l-esnâ* (Fazluh), s. 160-161; Elmalılı, *Hak Dî-ni*, V, 4150-4151.

BEKİR TOPALOĞLU

VARLIK

İran’da yayımlanan ilk Türkoloji dergisi.

İran’da Türkçe’nin yasak olduğu Pehlevî döneminin sona ermesinin hemen ardından Tahran’da Doktor Cevad Hey’et tarafından yayımlanmaya başlanmıştır (5 Mayıs 1979). Düzenli biçimde çıkan derginin yayın kurulu kurucusu ve baş editörü Cevad Hey’et dışında Hamid Nutkî, M. Ali Ferzâne, G. Hüseyin Begdili, Hamid Muhammedzâde, Timur Pîrhâşimî, A. Menzûrî Hâmne, H. Mecidzâde Savalan, Samed Serdâriyâ, Aziz Muhsinî, Kerim Meşrûteçi Sönmez, Ali Kemâlî, İsmâil Hâdî, M. Takî Zehtâbî, M. Hidayet Hesârî, Büyük Resuloğlu, M. Rızâ Hey’et, İbrâhim Refref, Ali Rızâ Sarrafi, Hasan Râşidî, Ekber Âzâd ve Hüseyin M. Güneyli gibi dilci ve edebiyatçılarından meydana gelmiştir. Ünlü şair Mehemmed Hüseyin Şehriyâr ilk sayıdan itibaren derginin şeref üyesidir. Yazıların yaklaşık beşte birinin Farsça neşredildiği derginin çıkış amacı bölgede Türk dili ve kültürünün doğru temeller üzerinde gelişimini sağlamak, Türk lehçe ve ağızlarının araştırılarak ortak bir yazı dili oluşturmak ve İran’da yıllarca asimilasyon politikasına mâruz kalan Türkler’in millî kimliğinin yeniden şekillenmesine yardımcı olmaktır. Derginin yayımlandığı ilk yıllarda Türkçe’yi okumakta zorluk çeken okuyucular için her sayının sonuna Türkçe-Farsça bir sözlük bölümü eklenmiştir.

Uzun yıllar Türkçe’nin yasaklanması sebebiyle bölgede imlâ ve edebî dil konusunda bir birlik bulunmadığından *Varlık*’ın ilk sayılarından itibaren Arap alfabesinin Türkçe’ye uyarlanmasıyla ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Bunların en önemlisi Arapça’da yer almayan “ı, ö, ü” seslerine özgü işaretlerin belirlenmesi, yabancı kelimelerin imlâ kurallarının düzenlenmesi, Hamid Nutkî’nin Arap alfabesiyle yazılan kelimelerin doğru okunmasını sağlamak için “Yazı Kaideleri veya İmlâ Kılavuzu” adıyla bir çalışma yapmasıdır. Bu çalışma dergide makaleler halinde yayımlandıktan sonra kitap olarak da neşredil-

miştir. Dergi, yine Türkçe yayın organları arasında imlâ birliğinin sağlanması amacıyla Haziran 2000 ve Eylül 2001 tarihlerinde iki “ortografi” sempozyumuna öncülük etmiştir.

İran’da ve Türk dilinin konuşulduğu ülkeler dışında da çok sayıda okuyucunun ilgisini çeken *Varlık*’ta Azerbaycan Türkçesi edebî dili temelinde İran’da, Türkiye ve Azerbaycan’da anlaşılabilen kelimelerin kullanımına özen gösterilmiş, ayrıca dergi sayesinde dilde bir yenileşme süreci başlatılarak İran’da modern Türk yazı dilinin tekrar canlanmasına çaba gösterilmiştir. Ayrıca *Varlık* dil ve üslup açısından daha sonraki yayınlara örnek olmuş, *Yol, İslâmî Birlik, Dilmaç, Nevîd-i Azerbaycan, Şems-i Tebrîz* dergileriyle üniversite bünyesinde çıkan Türkçe öğrenci dergilerinde ortak bir yazı dilinin kullanılmasını sağlamıştır. Dergide millî birlik ve şuurun oluşmasında dil ve kültürün önemini vurgulayan yazılar geniş yer tutmaktadır. *Varlık*’ın Farsça bölümünde genellikle Türkler’in tarihi, dili ve kültürüyle ilgili asimilasyon politikaları doğrultusunda ileri sürülen iddialara yanıt niteliğinde ilmi çalışmalar yer almaktadır.

2011 yılında 160. sayısı yayımlanan ve her sayısı ortalama 100 sayfadan meydana gelen dergide Türk dili ve lehçelerinin tasnifi; dil bilgisi özellikleri; Türk mitolojisi; *Dîvânü lugâti’t-Türk, Kutadgu Bilig, Nehcü’l-ferâdis, Dîvân-ı Hikmet, Mukaddimetü’l-edeb, Dede Korkut, Bâbürnâme, Kısâ-i Yûsuf* gibi eserlerin tanıtımı ve üzerlerinde yapılan çalışmalar; sözlü ve yazılı Âzerî edebiyatına dair incelemeler ve bölge Türkler’inin kültürel-toplumsal sorunlarıyla ilgili yazılar geniş yer tutmaktadır. Âzerî Türkleri’nin yanı sıra İran’ın değişik bölgelerinde yaşayan Horasan, Halaç, Kaşgay, Türkmen, Sungur, Ebîverdî ve Feriden Türkleri’nin dil, edebiyat, folklor ve hayatıyla ilgili araştırmaların da bulunduğu dergide Yunus Emre, Kadı Burhâneddin, Âşık Paşa, Nesîmî, Fuzûlî, Habîbî, Hatayî, Bâkî, Nâilî, Nâmîk Kemal, Tevfik Fikret, Mehmed Âkif Ersoy, Süleyman Nazif, Yahya Kemal Beyatlı, Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Şehriyâr, Bahtiyar Vahapzade gibi klasik ve çağdaş şairlerin eserleri araştırma konusu olmuştur. *Varlık*’ta ayrıca Azerbaycan edebiyatı tarihi, Azerbaycan sözlü edebiyatı, Noam Chomsky’nin dil teorisinin Türkçe’ye uygulanması, Dede Korkut destanlarının ortaya çıkışı ve dil özellikleri, eski Türk şiirinde vezin, şekil ve kafiye, Halaç Türkçesi, Horasan Türkçesi, Sungur Türkçesi, Ebîverdî-

VARLIK

df Türkçesi, Göktürk âbidelerinin dili ve günümüz Türkçesindeki izleri, İslâm devri Türk edebiyatı, Azerbaycan'da alfabe meselesi, kitap eleştirisi, eski ve çağdaş Türk tarihi, İran'daki Türk hânedanları, tarihî sözlükler, Oğuzlar, hâtıralar, seyahatnâmeler, Ali Şîr Nevâî'nin kişiliği ve eserleri, Türkçe basın tarihi, Türkçe-Farsça karşılaştırmalı dil bilgisi, Türkiye edebiyatından örnekler, İslâm medeniyetinin Batı medeniyeti üzerindeki etkisi gibi konularla Cengiz Aytmatov'un romanlarından çeviriler de yer almaktadır. Bunun yanında Genceli Nizâmî, Şehriyâr, Hamid Nutkî, M. A. Ferzâne, Samed Serdârîniyâ, Cevad Hey'et, Aziz Muhsinî ve Kerim Meşrûteçi özel sayıları yayımlanmıştır.

Türkçe eğitim veren okulların bulunmadığı bir ortamda her düzeyde dil ve edebiyat bilgileri vererek bir mektep haline gelen *Varlık*, Türk dili ve kültürünün temel konularını içeren kitapları da ek halinde neşretmektedir. Bugüne kadar yayımlanmış olan kitaplar şunlardır: *Azerbaycan Edebiyat Tarihi I* (1980), *Mukayyese-tü'l-lugateyn* (1984), *Yazı Kaide-leri veya İmlâ Kılavuzu* (1986), *Türklerin Tarih ve Medeniyetine Bir Bakış* (1987), *Türk Dili ve Lehçelerinin Tarihi* (1987), *Azerbaycan Şifâhî Halk Edebiyatı* (1988), *Azerbaycan Edebiyat Tarihi II* (1990), *Edebiyatşinâslık* (1995).

Çeşitli üniversitelerde *Varlık* dergisi hakkında yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır: Sonel Bosnalı, *Le fait turc en Iran et la revue Varlık* (yüksek lisans tezi, 1997, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Paris), Pervane Memmedova / Memmedli, *Varlık Jurnalında Edebiyat Meseleleri* (doktora tezi, 2000, Bakü), M. Rıza Hey'et, *Varlık Dergisinde Dilcilik Meseleleri* (lisans tezi, 1998, Bakü), Nezaket İsmailova, *Varlık Jurnalında Şimali Azerbaycan Edebiyatının Neşri* (doktora tezi, 1997, Nahçıvan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi), Neslihan Delice, *Varlık Dergisinin Bibliyografyası ve Bu Dergide Yer Alan Halk Edebiyatı ile İlgili Yazıların Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 2004, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü tarafından Gazi ve Hacettepe üniversitelerinin katılımıyla 5 Mayıs 2011'de düzenlenen "I. Türkoloji Günü" adlı sempozyumda *Varlık* dergisinin ilk sayısının çıktığı 5 Mayıs günü "Türkoloji günü" olarak ilân edilmiş ve her yıl bu günün

ilmî-akademik merkezlerde kutlanmasına karar verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevad Hey'et, "Varlık İğirmi Yaşında", *Varlık*, XX/108-1 (1377 hş.), s. 3-9; Pervane Memmedova, "Varlık Dergisi Varlığımızın Remzi ve Bayrağı Oldu", a.e., XX/109-2, 110-3, Tahran 1377 hş., s. 36-39; Nezaket Rızakızı, "Varlık Varlığını Tanıdı", a.e., XX/109-2, 110-3 (1377 hş.), s. 32-36; Sonel Bosnalı, "İran'da Türk Varlığı ve Varlık Dergisi", a.e., XXII/116-1, 117-2 (1379 hş./2001), s. 35-41, 53-60; Ali Rıza Erdebili, "25 Yaşında Bir Mekteb: Varlık", a.e., XXVI/133-2 (1383 hş.), s. 39-43; Bilgehan Atsiz Gökdağ – M. Rıza Hey'et, "İran Türklerinde Kimlik Meselesi", *Bilgi*, sy. 30, Ankara 2004, s. 51-84.

M. RIZA HEY'ET

VARLIK FELSEFESİ

Varlığı her türlü nitelik ve görünüşlerinden bağımsız şekilde sırf varlık olması açısından inceleyen felsefe disiplini (bk. VÜCÜD).

VARNA

Bulgaristan'da Karadeniz kıyısında tarihî bir liman şehri.

Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda aynı adı taşıyan körfezde bir kıyı düzlüğü üzerinde yer alır. Güneyden Provadya nehrinin (İridere) bataklığıyla çevrilidir. Kuzeydoğusundaki Kaliakra Burnu (Kaligra / Çiligra Burnu) Varna'yı uzun tarihi boyunca kuzeydoğudan esen poyrazdan korumuş ve Batı Karadeniz kıyılarının en elverişli limanı haline getirmiştir. Bulgaristan'ın en eski şehirlerinden biri olan Varna'da Taş devrinde ve Bronz çağından kalma arkeolojik malzemeler bulunmuştur. II. yüzyıla kadar

inen büyük bir Roma hamamının kalıntıları yanında IX ve X. yüzyıllara ait kiliselerle erken dönem hristiyan bazilikalarının kalıntlarına da rastlanmıştır. Bugünkü şehir Yunan kolonisi Odessos olarak VI. yüzyılda kuruldu. Mevcut Slavca ismiyle ilk defa 679'da, ilk Bulgarlar'ın Bizans imparatoruyla burada yaptığı ve Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet halinde tanındığı bir antlaşma vesilesiyle zikredilmektedir. 790'dan sonra ilk Bulgar İmparatorluğu'na dahil edilen Varna 864'te hristiyanlaştı ve Tuna Bulgaristanı ile birlikte 971'de Bizanslılar'ın eline geçti. 1190 Martında Çar I. Asen kumandasındaki Bulgarlar Varna'ya girdi. Ancak Bizans İmparatoru II. Angelos şehri geri aldı ve surlarını yeniledi. 1201 Martında Çar Kaloyan komutasındaki Bulgarlar Varna'yı tekrar ele geçirecek tahrip ettiler. XIII ve XIV. yüzyıllarda Varna, Bulgar Devleti'nin sınırları içerisinde kaldı. 1366'da Savoy Kontu Amadeus burayı üç ay kuşattığında Varna diye isimlendirilen, çok sağlam ve iyi muhafaza edilmiş duvarlarla korunan, askerlerle dolu bir şehir olduğu belirtilir. 1369'dan itibaren Varna hristiyan Türkler'e ait Dobruca Prensiği'nin bir parçası haline geldi ve bu küçük devletin başşehri yapıldı. Osmanlı tarihçisi Neşri, Dobruca oğlunun Varna'yı merkez edindiğini, 1388-1389 kışında Tımurtaşoğlu Yahşi Bey'in kalenin kendilerine teslim edileceği haberi üzerine buraya yöneldiğini, ancak bunun doğru olmadığını anlaşıncaya geri döndüğünü belirtir (*Cihannümâ*, I, 250-251).

Varna, Yıldırım Bayezid'in Bulgaristan seferinde 795'te (1393) Osmanlı hâkimiyetine alındı. 1399 Şubatında Timur'a yenilip Tuna'nın güneyine doğru kaçan Aktav Tatarları şehri yağmalayıp tahrip etti. Ankara Savaşı'ndan sonra 1403'teki Bizans-

Varna'nın deniz yönünden görünüşü

